
Rozwój kultury w województwie olsztyńskim w latach 1945-1956 : (sprawozdanie z obrony pracy doktorskiej Zygmunta Lietza)

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 3, 465-467

1969

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

ROZWÓJ KULTURY W WOJEWÓDZTWIE OLSZTYŃSKIM W LATACH 1945—1956

(SPRAWOZDANIE Z OBRONY PRACY DOKTORSKIEJ ZYGMUNTA LIETZA)

Praca doktorska Zygmunta Lietza składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia oraz wykazu źródeł i literatury. Pierwszy rozdział poświęcił autor rozwojowi polskiej administracji, życiu politycznemu, zasiedleniu Warmii i Mazur w latach 1945—1956 oraz problemom oświaty i życia gospodarczego regionu. Rozdział drugi traktuje o odrodzeniu kultury polskiej na Warmii i Mazurach w latach 1945—1946 w oparciu o międzywojenne tradycje kultury ludowej Warmii i Mazur. Rozdział trzeci przedstawia demokratyzację życia kulturalnego na terenie regionu w latach 1947—1949 w różnych jego formach. Zawodowym placówkom kulturalnym w latach 1950—1956 poświęcił autor czwarty rozdział. Piąty rozdział dotyczy amatorskiego ruchu artystycznego w województwie olsztyńskim w latach 1950—1956. W zakończeniu starał się autor dokonać analizy rozwoju kultury w ujęciu socjologicznym.

Badania dziejów kultury podjęto na większą skalę dopiero po 1955 roku, przy czym miały one charakter socjologiczny. W odniesieniu do Warmii i Mazur ukazało się wiele okolicznościowych wydawnictw albumowych, poświęconych rocznicom różnych placówek kulturalnych. Publikacjami o szerszych ambicjach są prace Jana Boehma oraz Jana Wróblewskiego. W studium tym Z. Lietz przedstawił rozwój kultury duchowej, jej współzależność od rozwoju społeczno-ekonomicznego i politycznego Warmii i Mazur. Omówił także politykę upowszechnienia kultury i stopień jej nasycenia wśród najszerzych warstw społeczeństwa Warmii i Mazur, z jednoczesnym wypukleniem jej regionalnych odrębności. Rozwój życia kulturalnego w omawianym okresie był wypadkową tych procesów społeczno-ekonomicznych i politycznych. O ile zawodowe placówki kulturalne już w latach 1945—1946 położyły zręby pod rozwój kultury instytucjonalnej, zwłaszcza teatr, muzea i muzyka w oparciu o artystów z Warszawy i Wilna, to amatorski ruch artystyczny zależał w głównej mierze od procesów osadniczych oraz od zachowania tradycyjnej kultury chłopskiej czy robotniczej, którą te warstwy społeczne i grupy regionalne przywiozły ze sobą na Warmię i Mazury z różnych stron kraju. Z drugiej zaś strony duży stopień zacołania cywilizacyjno-kulturowego wyżej wspomnianych grup społecznych znajdował się w sprzeczności nieantagonistycznej zarówno wobec założeń ogólnokrajowej polityki kulturalnej, jak i jej realizacji przez zawodowe placówki kulturalne. Utrudniał on jednolitą politykę kulturalną oraz uniemożliwiał przyswajanie dóbr kultury przez przeciętnego odbiorcę. Tym samym wytworzyły się warunki, zwłaszcza w latach 1946—1948, do stosowania wielotorowej, elastycznej polityki kulturalnej przeznaczonej dla różnorodnego i z wielu warstw społecznych pochodzącego odbiorcy. Lata 1945—1949 charakteryzują się zatem demokratyzacją urządzeń kulturalnych i powszechnym dostępem do dóbr kultury szerokich mas, przy jednoczesnym wykształceniu przez ten region własnej osobowości kulturalnej, opartej o wielowiekowe tradycje ludowe Warmii i Mazur. Uwidoczniło się to zarówno w folklo-

ryzmie amatorskiego ruchu artystycznego, jak i w treściach kultury upowszechnianej przez zawodowe instytucje kulturalne.

Wraz z rozwojem powojennych warunków społeczno-ekonomicznych i towarzyskich zaczęły się zacierać wśród nowych mieszkańców Warmii i Mazur dawne więzy społeczne, łączące określone grupy i klasy. Następowła selekcja zwyczajów i obyczajów osadników i przesiedleńców najczęściej na korzyść najsilniejszej i najprężniejszej w danej miejscowości grupy społecznej, bądź też stojącej najwyżej pod względem cywilizacyjno-kulturowym (np. ludność miejscowa). Potwierdzeniem tej tezy historyka są badania etnograficzne i socjologiczne prowadzone na tym terenie przez Annę Szyfer i Lili Szwengrub. W ten sposób następował stopniowy proces adaptacji ludności tu osiadłej do miejscowych warunków społeczno-gospodarczych regionu, w których rola oświaty i kultury nie była bez znaczenia. W toku zanikania dawnej obyczajowości wiejsko-parafialnej polaryzowały się różnice poglądów, najsilniej w mieście, słabiej na wsi, a wytwarzały się początkowo nowe społeczności lokalne, gromadki, a w mieście zakłady i dzielnicowe. W okresie późniejszym można już mówić o powstawaniu patriotyzmu lokalnego wśród nowych mieszkańców Warmii i Mazur.

Likwidacja analfabetyzmu w 1951 r. ułatwiła zastosowanie jednolitej polityki kulturalnej dla całego kraju i regionu. Z uwagi na charakter regionu wynoszący 62 procent ludności wiejskiej, istniały sprzeczności nieantagonistyczne pomiędzy interesami państwa socjalistycznego dążącego do uspołdźczenia wsi i rzemiosła, a interesami indywidualnego chłopstwa. Druga sprzeczność nieantagonistyczna istniała pomiędzy tempem rozwoju przemysłu, a nie nadążającym za nim rolnictwem. Z powyższych sprzeczności politycy kulturalni wyciągali błędne wnioski o nienadążaniu ideologii za rozwojem bazy ekonomicznej. Powodowało to błędną ocenę zjawisk kulturalnych oraz sztuczne i masowe zakładanie w planie sześcioletnim placówek upowszechnienia kultury oraz zespołów artystycznych z jednoczesnym zwiększaniem usług przez profesjonalne placówki kulturalne. Wszystkie te czynniki miały przyspieszyć w takim samym tempie jak rozwój ekonomiki również przemiany w sferze świadomości społeczno-kulturowej mieszkańców województwa. W związku z takim kierunkiem polityki kulturalnej, największe postępy były na polu upowszechnienia, jak: prasa, radio, książka, odczyty. W latach 1950—1956 czterokrotnie wzrosła frekwencja słuchaczy na odczytach Towarzystwa Wiedzy Powszechnej. Podwoiła się liczba czytelników oraz sprzedanych w Domach Książki publikacji. W podobnym stosunku wzrastała liczba odwiedzin w kinach miejskich i wiejskich Warmii i Mazur. Analogiczną akcją oddziaływania kulturalnego na słuchacza i widza podjęły muzea i instytucje muzyczne. W latach 1954—1955 po osłabieniu nacisku polityki kulturalnej spadła liczba premier i spektakli oraz widzów i słuchaczy na przedstawieniach, koncertach i wystawach. Wzrost świadczonych usług kulturalnych odbijał się ujemnie na ich poziomie artystycznym. Na spadek frekwencji, obok małego wyrobienia kulturalnego, miały wpływ także jedne z najniższych w kraju zarobki pracownicze. W omawianym okresie nastąpiła radiofonizacja około 50 proc. wsi, szkół i świetlic, co odegrało niepoślednią rolę w upowszechnieniu kultury, zwłaszcza muzycznej oraz w znajomości literatury ogólnopolskiej wśród mieszkańców wsi i małych miasteczek. Wzrost imprez kulturalnych odbywał się bez polepszenia sytuacji kadrowej i finansowej placówek, a w szkołach często kosztem godzin lekcyjnych. Uniemożliwiała to twórcom i odtwórcom podnoszenie własnych kwalifikacji zawodowych.

W ostatnich sześciu latach omawianego okresu środowiska twórcze plastyków, muzyków i literatów włączono do krzewienia realizmu socjalistycznego, opartego

o realizm mieszczański XIX wieku, będący w sprzeczności z postępowymi tradycjami sztuki polskiej i literatury okresu międzywojennego. Twórczość „sorealistyczna” we wszystkich rodzajach sztuki miała charakter schematyczny i prosty, nie przetwarzający w artystycznej formie dorobku społeczno-gospodarczego kraju. W praktyce oznaczało to cofnięcie się w rozwoju artystycznym środowisk twórczych. W upowszechnieniu kultury na wsi, obok zawodowych placówek artystycznych, uczestniczyło od 10—15 tysięcy młodzieży skupionej w amatorskich zespołach, oddziaływującej przeciętnie na 100—150 tysięcy słuchaczy i widzów rocznie, głównie ze wsi i małych miasteczek.

Zwielokrotnie oddziaływanie środków masowego przekazu oraz instytucji z zespołów artystycznych na świadomość społeczną mieszkańców Warmii i Mazur w latach 1945—1956 przyczyniło się do podniesienia na wyższy poziom i do polaryzacji poglądów społeczno-politycznych ludności. Podniesienie się poziomu ekonomicznego regionu, wzrost stopy życiowej w parze ze zwiększeniem czasu wolnego ludności pozwoliło na szersze korzystanie z dóbr kultury, zwłaszcza mieszkańców miast i znacznego odsetka młodzieży wiejskiej.

W wyniku zderzeń kulturowych różnych grup społecznych, uległa zanikowi część dawnych zwyczajów tradycyjnej kultury chłopskiej. Pod koniec omawianego okresu nie nastąpiło jeszcze pełne zintegrowanie wszystkich grup ludności województwa, a zwłaszcza: Filiponów, Ukraińców i polskiej ludności miejscowej. Na przeszkodzie w zrealizowaniu upowszechnienia kultury stał z jednej strony niski rozwój przemysłu i niższe zarobki od przeciętnej krajowej, a z drugiej strony większe niż w innych regionach zróżnicowanie kulturowe mieszkańców. Rozwój kultury w Olsztyńskim odegrał wiodącą rolę w podniesieniu na wyższy poziom gospodarki Warmii i Mazur.

Praca doktorska Zygmunta Lietza pisana była pod kierunkiem prof. dra Janusza Pajewskiego, kierownika Katedry Historii Powszechnej Nowożytnej i Najnowszej. Recenzowali pracę: prorektor Uniwersytetu A. Mickiewicza, prof. dr Józef Burszta i dziekan Wydziału Humanistycznego Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Gdańsku, doc. habil. dr Bogusław Drewniak. Rada Wydziału Filozoficzno-Historycznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu na posiedzeniu w dniu 21 kwietnia 1969 przyznała Zygmunтови Lietzowi tytuł doktora nauk humanistycznych.